

Тэма любові ў творчасці Яўгеніі Янішчыц Урок беларускай літаратуры ў 11 класе

М. В. Кортэль,

настаўнік беларускай мовы і літаратуры першай катэгорыі
СШ № 144 г. Мінска

Мэты ўрока:

□ пашырыць уяўленне навучэнцаў пра жыццё і творчасць Я. Янішчыц;

□ выявіць тэматычнае багацце яе паэтычнай спадчыны: пазнаёміцца з вершамі, вызначыць іх тэматыку, даць характарыстыку лірычнаму герою;

□ стварыць зместавыя і арганізацыйныя ўмовы для зацікаўлення падлеткаў лірычнымі творамі паэтэсы, развіцця мастацкага густу і ўменняў аб'ектыўна ацэньваць лепшыя здабыткі нацыянальнай літаратуры;

□ садзейнічаць развіццю ўменняў працаваць у групах;

□ выхоўваць чалавечнасць, дабрыню, спагаду, беларускасць і фарміраваць актыўную жыццёвую пазіцыю.

Метадычная мэта: развіццё маральна-эстэтычных якасцей асобы праз выкарыстанне сучасных адукацыйных тэхналогій.

Тып урока: урок паведамлення новых ведаў

Метады навучання: тлумачальна-ілюстратыўны, рэпрадуктыўны, часткова-пошукавы

Формы арганізацыі вучэбнай дзейнасці: фронтальная, калектыўная, індывідуальная

Тэхналогіі: педагагічная майстэрня, інфармацыйныя

Комплекснае метадычнае забеспячэнне: падручнікі, зборнікі вершаў, тэксты твораў, выстава кніг, заданні для груп, памятка «Правілы складання сінквейна», фрагменты з фільма «Палесся мілае дзіця», мультымедыяная прэзентацыя, дэманстрацыйны праэктар.

Эпіграф: Пачынаецца ўсё з любові, а інакш і жыць немагчыма. (Я. Янішчыц)

Ход урока-майстэрні

І. Індукцыя - 1

Настаўнік. Лірыка Яўгеніі Янішчыц – гэта асаблівы свет, дзіўная краіна вобразаў і пачуццяў. Вершы Янішчыц патрэбна чытаць, завучваць на памяць для таго, каб не ачарствець, не азлобіцца, для таго, каб спазнаць глыбінныя тайны невычэрпнай чалавечай душы. Дзіўнай птушкай заляцела яна ў сад беларускай паэзіі, каб вечно там жыць. Адчуванне прастору, палёту – гэта ў творчасці Жэні Янішчыц ад натхнення, ад летуценнасці, ад нястрымнага памкнення да ідэальнага, да акрылёнасці душы паэтэсы... Часта сустракаецца ў яе творах вобраз птушкі, які нярэдка суадносіцца з уласным лёсам, псіхалагічным станам: «Я непрыручанай птушкай жыву між сполахаў і дрэў», «Я цяпер, як жывая сініца...», «Я першай ластаўкай пастукаюся ў акно». Менавіта гэта празрыста-сонечнае слова «ластаўка» паядналася з імем Жэні Янішчыц.

«Палеская ластаўка», «Палесся мілае дзіця», «палеская летуценніца» – так называлі ў нашай літаратуры Яўгенію Янішчыц.

А вось якія словы гаворыць пра яе Народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч (*прагляд фільма*).

Настаўнік. Багатую творчую спадчыну, яркую несгасальную памяць пакінула па сабе ў нашых сэрцах Яўгенія Янішчыц. Я хачу прачытаць вам самы вядомы верш паэтэсы, а вы паспрабуйце вызначыць, якое слова ў ім з’яўляецца ключавым:

Ты пакліч мяне. Пазаві.
Там заблудзімся ў хмельных травах.
Пачынаецца ўсё з любві,
Нават самая простая ява.
І тады душой не крыві
На дарозе жыцця шырокай.
Пачынаецца ўсё з любві –
Першы поспех і першыя крокі.
Прыручаюцца салаўі,
І змяняюцца краявіды.
Пачынаецца ўсё з любві –
Нават ненавісьць і агіда...
Ты пакліч мяне. Пазаві.
Сто дарог за маімі плячыма.
Пачынаецца ўсё з любві,
А інакш і жыць немагчыма.

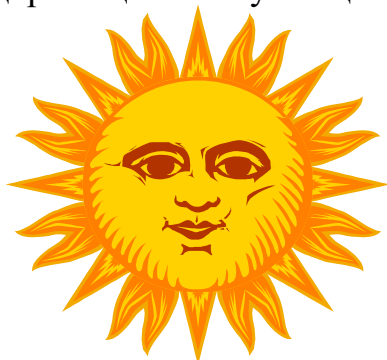
Навучэнцы з дапамогай выкладчыка фармулююць тэму і мэты ўрока.

Настаўнік. А ў якасці эпіграфа да ўрока я прапаную ўзяць словы самой Я.Янішчыц:

Пачынаецца ўсё з любві,
А інакш і жыць немагчыма.

II. Самаканструкцыя

Настаўнік. Ітак, мы выбралі ключавое слова *любоў*. Асабіста ў мяне слова *любоў* у першую чаргу асацыіруецца з сонейкам. Таму я прапаную вам на лістах, дзе намалювана сонейка, у цэнтры запісаць ключавое слова, а на промнях сонейка, калі ласка, запішыце свае асацыяцыі да слова *любоў* і зрабіце першы выбар – падкрэсліце са слоў-асацыяцый галоўнае для вас.

Навучэнцы знаёмяць з тым, што ў іх атрымалася.

Індукцыя -2

Настаўнік. Жэня Янішчыц прагнула святла, уваходзіла ў жыццё і паэзію даверліва, летуценна, са словам *люблю* на вуснах і несла яго ў сэрцы да апошняга... Таму так многа ў яе творчасці пяшчоты і цеплыні. Са словам *люблю* звярталася паэтэса да роднай зямлі, пачынаючы са сваіх ранніх вершаў:

«Я люблю-ю!» – панесла ўдалеч рэха.

«Я люблю-ю!» – азваліся лясы.

«Я люблю-ю!» – пацвердзілі дубровы,

Светлыя, як лебедзя крыло.

І для песні падказала словы

Роднае палескае сяло...

Пісьменніцкі лёс Жэні Янішчыц складваўся шчасліва. Першыя яе вершы з’явіліся ў рэспубліканскім друку ў 1964 годзе, калі ёй было ўсяго 16 гадоў. Зборнікі вершаў выходзяць адзін за адным: «Снежныя грамніцы» – 1970 г., «Дзень вечаровы» – 1974 г., «Ясельда» – 1978 г., «На беразе пляча» – 1980 г., «Пара любові і жалю» – 1983 г., «Каліна зімы» – 1987 г., «У шуме жытняга святла» – 1988 г. У 1978 г. паэтэса была адзначана прэміяй Ленінскага камсамола за кнігу «Дзень вечаровы». А ў 1986г. – Дзяржаўнай літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы за кнігу «Пара любові і жалю». Актыўна ўдзельнічала Яўгенія Янішчыц у літаратурным грамадскім жыцці Беларусі. А ў 1981 годзе як член дэлегацыі нашай рэспублікі прымала ўдзел у рабоце XXXVI сесіі Генеральнай Асамблеі Арганізацыі аб’яднаных нацый.

Яе лірыка адрозніваецца глыбокім лірызмам, філасафічнасцю, багаццем тэматыкі. І ў гэтым вы ўжо паспелі ўпэўніцца, калі выбіралі вершы для завучвання на памяць. Ітак, давайце пазнаёмімся з тымі вершамі, якмя вам найбольш спадабаліся.

(Чытаюцца і аналізуюцца вершы, падрыхтаваныя вучнямі ў якасці дамашняга задання.)

Не воблака, а проста аблачынка

Загадкава плыве над галавой.

Смяюся я: вясёлая дзяўчынка,

Як матылёк, ляціць над кладкай той...

Як добра ёй журыцца беспрычынна!

Да твару ёй і лета, і зіма...

Ўсміхнуся я: яшчэ бяжыць дзяўчынка

Па кладцы той, якой даўно няма.

Ключавое пытанне. Як апісвае сябе ў гэтым вершы Я. Янішчыц? Якое пачуццё асноўнае ў вершы?

Помню, помню праз гады,

Спеўная ваколіца:

«Выпі, золатца, вады,

Сэрца супакоіцца».

Да крынічнай, спакайнай —
Сцежкі-птушкі вольныя.
Трыццаць вёснаў за спіной,
А ці ўсе спакойныя?

Мне дарогі не пытаць,
Сонейка высокага.
А як жа стану суцяшаць
Ў горы сябра-сокала?

Ды, вядома, як тады
Ты мяне, ваколіца:
«Выпі, золатца, вады,
Сэрца супакоіцца».

Ключавое пытанне. Якія асаблівасці ў гучанні верша заўважылі? Як тут адлюстроўваецца любоў?

ЛЮБОЎ МАЯ...
Вы без мяне ляціце, самалёты.
Вы без мяне імчыце, цягнікі.
...Любоў мая, ты песня, і маркота,
І спелы бор, і вольны гон ракі.

Балючы век. Надвор'я перамена:
Яшчэ лісток не ўпаў – а снегапад.
Ды скрыпачка з дзесятага калена
Пяе ў душы на бласлаўлены лад.

Усё вастрэй — радні маёй прагалы,
Агеньчык дрогкі з маміных акон.
Ды зазвіняць вясельныя цымбалы
І жаркім вокам гляне ў сэрца конь.

Пяе віхор, пяе лісток апалы,
Пяе зямля курганняў і удоў.
Любоў мая, ты скрыпка, і цымбалы,
І шаргункі — над грывамі гадоў.

Ключавыя пытанні. Якое значэнне мае слова *любоў* у вершы? Як яно гучыць?

Якія асацыяцыі да слова *любоў* вы маглі б дабавіць? Дапішыце словы і зрабіце другі выбар.

III. Соцыяканструкцыя

Пытанні і заданні для груп

1 група. Чытаецца і аналізуецца верш «Хаджу па нівах, па лугах азёрных...».

**Хаджу па нівах, па лугах азёрных,
Начую летуценна ў будане.
Я думаю, чаму мне так прасторна?
І песня прылятае да мяне.**

**Прыносіць мне дары свае дуброва –
То верас, то крыніцу, то грыбок.
Ўліваецца, нібы ручай, у мову
Палескі нетаропкі гаварок.**

**Злятае на дасвецці галубіным
То рыжы ліст, то жоўта-залаты.
Упалі задуменна на платы
Даспелыя ружовыя рабіны.**

**Хаджу па нівах, па лугах азёрных,
Начую летуценна ў будане.
Я думаю, чаму мне так прасторна?
І песня прылятае да мяне.**

2 група. Чытаецца і аналізуецца верш «Чаму ніколі не баюся я... ».

**Чаму ніколі не баюся я
Апусташэння галавы і сэрца?
Ёсць у мяне зялёная зямля,
Яна магутней слабасці і смерці.**

**Ёсць у мяне глыбінная туга
Па далавых і ціхіх берагах.
Ёсць у мяне на пальцах мазалі —
Таксама ад любові да зямлі.**

3 група. Чытаецца і аналізуецца верш «Ля ложка хворай маці».

**Ты ляжыш не на ложку, а ў жытнёвым полі.
Мама!
Так мне рукі твае не балелі ніколі.
То пасланы ў пакоі не ходнікі – саматканыя сцежкі-дарогі.
Мама!
Так ніколі твае не балелі мне ногі.**

**Я прыйшла, як заўжды, цішынёю тваёю сагрэцца.
Мама!
Так ніколі тваё не шчымела мне сэрца.
І ружовіцца дзень.
І жыты ўжо чакаюць за хатай,
А табой за паўвека так многа жытоў перажата!**

**Ты на ложку ляжыш,
А здаецца, што ў сонечным полі.
Мама!
Так ніколі твая не балела мне доля.
Ты на ложку ляжыш.
І прыціхла за хатай дуброва.
Мама!
Так ніколі, як сёння,
Тваё не балела мне слова.**

4 група. Чытаецца і аналізуецца верш «Набытак шчасця мой бяспрэчны...».

**Набытак шчасця мой бяспрэчны:
Пяро і чысты аркуш дня.
І голас твой скрозь ціхі вечар:
«Жыві адна!»**

**Што ж, і сама я ўразумела:
На вуснах з горыччу святла
Жыву няўтульна і няўмела
З нязменнай прагаю крыла.**

**Здаровы будзь, мой вольны сокал,
Сардэчны друг мой, шчыры брат!
...Жыву высока і далёка
Ад мітусні, хлусні і звад.**

**А вечарам, на схіле зоркі,
Прымроіцца ў пустом акне,
Што клічаш ты не цень мой горкі,
А з жыта – жытнюю! – мяне!**

5 група. Чытаецца і аналізуецца верш «Сыноч і маці».

**Пакуль яшчэ зялёная зямля
Трымае нас па міласці закона,
Сыноч і Маці – зерне і ралля.**

Сынок і Маці – мудрая ікона.

**І спеюць хай удзячныя гады,
Бяжыць удаль дарога палявая.
Ён для мяне маленькі назаўжды,
Нявопытны, пакуль яна жывая.**

**Крывавы час, адкінь свой грозны меч.
Прыслухайся да сцішанага слова.
З кароткіх, як само жыццё, сустрэч
Саткана іх нявечная размова.**

Пытанні

1. Прачытайце верш.
2. Вызначце тэму і ідэю верша.
3. Якія мастацкія сродкі ў вершы, на вашу думку, самыя яркія?
3. Якія эмоцыі выклікаў у вас твор?
4. Пра якую любоў гаворыць паэтэса ў вершы? Вызначце ключавое слова.

IV. Сацыялізацыя

Навучэнцы агучваюць свае адказы. Настаўнік арганізуе абмеркаванне.

Настаўнік. Мы не можам гаворыць пра творчасць паэта, не звярнуўшыся да яго жыцця. Таму абмяркоўваць вашы адказы будзем у кантэксце біяграфіі Я.Янішчыц.

Роднае сяло, родны кут Жэні Янішчыц – палеская вёска Рудка Пінскага раёна Брэстчыны, тут 20 лістапада 1948 года яна нарадзілася. Потым жыла ў вёсцы Велясніца. Тут сярод пышных лугоў і звонкіх чыстых прастораў, каля ракі Ясельды яна спасцігала, адкрывала свет дабрыні і ласкі, людскога гневу і гора, слёз і песень пасляваенных удовак. Старажытная вёска Велясніца, дзе сам Бог Вялес, мабыць, удыхнуў ва ўражлівую душу дзяўчынкі песню, дужа многа дала паэтэсе для фарміравання яе душы і глыбока нацыянальнага складу яе мыслення, бачання роднага краю, яго людзей. Рана запела яна сваю песню. Рана, яшчэ вучаніцай Парэцкай сярэдняй школы, пачуў яе свет. І адразу ж павярнуўся да яе і сэрцам, і вачыма.

Першы юнацкі вырай занёс Жэню на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта БДУ. Вучылася, старалася. Займалася ў літаратурным аб'яднанні «Узлёт», пісала вершы. Сувязі з роднай вёскай, з Палессем не страціла паэтэса і тады, калі паступіла вучыцца. Здавалася ёй, што не толькі маці, а і вёска, і ўсё Палессе, усе землякі сумуюць без яе. Пісала пра гэта задушэўна, шчыра, з добразычлівым гумарам. Зараз я прапаную вам паслухаць саму Жэню Янішчыц (*прагляд урыўка з фільма «Як жывецца без мяне...»*).

А зарз паслухаем вас (*навучэнцы I групы агучваюць свой адказ*).

Настаўнік. Хоць у паэзіі Жэні Янішчыц шмат аўтабіяграфічнага,

асабістага, таго, што звязана з роднымі мясцінамі, з вёскай, дзе заглыблены карані яе радаводу, аднак з яе твораў прадстае ўся Беларусь. Мы выразна адчуваем адметнасць менавіта беларускіх пейзажаў, нацыянальную своеадметнасць звычаяў, побыту нашага народа, яго гісторыі. Зараз я прапаную вам паслухаць песню на словы Я. Янішчыц «О, Беларусь, азёрная старонка!» на музыку Міхаіла Коньшына ў выкананні Тамары Раеўскай (*гучыць песня*).

Настаўнік. А якія ўражанні выклікаў у вас верш «Чаму ніколі не баюся я...»? (*навучэнцы 2 групы агучваюць свой адказ*).

Настаўнік. Арганічна ўпісваюцца ў жыцццяпіс беларусаў лёсы бацькі, маці паэтэсы – нястомных працаўнікоў, захавальнікаў маральных заветаў продкаў. Маці сваёй Жэня Янішчыц прысвяціла многа вершаў: матчынай стойкасці, мужнасці, паэтычнасці. З яе пяшчоты і любові пачалася паэзія Жэні. Аднак жыццёвы шлях маці аказаўся значна даўжэйшы, чым яе дачкі. Вялікім клопатам Марыі Андрэеўны стаў унук Андрэй, Жэнін сын. Пасля смерці Жэні яна пераехала ў Мінск. І зноў, як птушка, увесь час у клопатах гэтая незвычайная жанчына – маці паэткі – годна завяршала свой зямны шлях – ставіла на ногі ўнука.

Зараз я прапаную вам звярнуцца да аднаго з самых яркіх, на мой погляд, вершаў, прысвечаных маці, «Ля ложка хворай маці» (*навучэнцы 3 групы агучваюць свой адказ*).

Настаўнік. Важнае месца ў творчасці Жэні Янішчыц заняла лірыка кахання. Чытаючы гэтыя творы, мы адчуваем, «як многа значыць каханне ў духоўным свеце жанчыны, ва ўсёй яе жыццёвай існасці». У гэтых вершах – усё ёю самою перажытае, прадуманае, у іх раскрыты найтанчэйшыя адценні ўсеабдымнага, глыбокага і шчымліва пакутлівага кахання, якое выпала Жэні Янішчыц.

У яе не склалася асабістае жыццё з паэтам Сяргеем Панізнікам, якое пачыналася так зайздросна. Жанчына лічыла каханага «самым». Гатова была пакутаваць, толькі б быць разам з ім. «Дзіўная жанчына» дарыла яму «дзіўнае святло». І вось гэтая прыгажосць ва ўзаемаадносінах закаханых хутка знікла. Сяргей Панізнік стаў першым каханнем гераіні, першым яе мужчынам, першым чалавекам, які зразумеў яе і прыняў такой, якая яна ёсць, чалавекам, які прыйшоў з яе мараў і фантазій. Усё гэта нарадзіла любоўную слепату. Гераіні мала звычайных слоў, каб запэўніць усіх, а ў першую чаргу сябе, што ён той адзіны, каго патрэбна любіць усё жыццё. Фінал у адносінах аказваецца немагчымым. Хацелася забыць, ды не забывалася... Не забываліся, балюча паранілі сэрца Жэні словы, якія «скрозь ціхі вечар» кінуў ёй той – адзіны, найдаражэйшы: «Жыві адна!».

А якія ўражанні выклікаў у вас верш «Набытак шчасця мой бяспрэчны...»? Давайце абмяркуем (*навучэнцы 4 групы агучваюць свой адказ*).

Настаўнік. Пацішэла, пусцей стала без яго ў хаце. Але ёсць у яе сыноч... Андрэйка. І гэта вельмі цудоўна, што Жэня зведала мацярынства, яго высокі

сэнс, высокае прызначэнне. Гэта ўзбагаціла яе пачуцці, узбагаціла паэзію. У творах, прысвечаных яму, увасоблена бязмежная мацярынская любоў, пяшчота, яе гатоўнасць ахвяраваць усім дзеля сына.

Асабліва ўражвае паэма Яўгеніі Янішчыц «Маё адно-адзінае святанне». Эмацыянальная напружанасць, трывога ўзмацняюцца ў гэтым творы тым, што напісана была паэма тады, калі сыноч Андрэйка захварэў. Маці амаль не адыходзіла ад бальніцы. Гэта паэма ...і малітва, і заклінанне, і бязмежная любоў, і спадзяванне на лепшае. Адметным у творчасці стаў і верш «Сыноч і маці». Пра што гэты твор? (навучэнцы 5 групы агучваюць свой адказ).

Заклучнае слова настаўніка. Узмацніўся драматызм паэзіі Жэні Янішчыц яшчэ і таму, што ўсё больш відавочнымі станавіліся праявы ў грамадстве бездухоўнасці, жорсткасці, прагматызму, прыстасавальніцтва, заняўбанна спрадвечных маральных высноў. Не магла яна заставацца абьякавай, адгукнулася вершамі. Адчувала яна «голад па дабрыні, шчырай песні, слову...».

«Чысціні. Адкрыцця. Дабраты» – так называецца адзін з вершаў Жэні. Гэта яе грамадзянская пазіцыя, і пафас яе творчасці, наказ продкаў, які паэтэса пачула і ўспрыняла, як святы заповіт.

Чысціні... Адкрыцця... Дабраты...

Голас продка прарос з нематы.

Захлынаюцца ў гуле вякоў

Тайна гукаў і музыка слоў.

Чысціні... Дабраты... Хараства... Святла...

Нам яшчэ з гэтых слоў вырастаць...

Такі наказ пакінула нам Жэня Янішчыц. Вельмі рана пакінула яна нас.

25 лістапада 1988 г. жыццё Жэні Янішчыц трагічна абарвалася пры нявысветленых абставінах. Асабістая сямейная драма, няшчырасць сяброў, зайдрасць, нядобразычлівасць, пазёрства, недружалюбнасць, зласлівасць, адсутнасць чалавечага разумення, спагады – усё гэта раніла чулую душу паэткі. Ёй споўнілася толькі 40!

У Жэні пачыналася ўсё з любові, ды кладачка аказалася тоненькай, а яна апынулася прад каламутнымі вірамі ды вокнамі дрыгвы. І яна не вытрымала, надламалася і сама склала сваё стомленае крылле. Гэта былі ўцёкі ад адзіноцтва, ад непрымання таго, што ейная эпоха ёй навязвала, а душа яе з тым не мірылася. І гэта паглыбляла душэўны разлад, душэўны крызіс.

На жорсткіх скразняках эпохі першымі гінуць летуценнікі, лірыкі з чулай душой і трапяткім сэрцам. Яўгенія Янішчыц была лірыкам, цалкам і поўнацю. І ў гэтым трагізм яе існавання.

Знікаю з ўсмешай на тварах ліслівых, няверных.

Знікаю. Хай будзе на момант шчаслівым той бераг,

Дзе мроя збылася, дзе кветка ўзнялася, а явы не стала...

Вунь нечая зорка, начная ільдзінка, плыве па-над гаем,

З люстэркаў ўсіх і з ўсіх фотаздымкаў – знікаю, знікаю...

Усё было ў гэтым жаночым лёсе: і шчасце кахання, і ўцеха мацярынства, і горыч самоты. Жыццё не шкадавала гэтую кволую жанчыну, якая і пасля смерці вучыць нас любові, высокай і сумленнай.

Я папрашу вас дапоўніць рад асацыяцый да слова «любоў» і зрабіць трэці выбар.

V. Разрыў

Настаўнік. Якім сэнсам напоўнена слова «любоў» для Яўгеніі Янішчыц? Якая гэта любоў?

VI. Творчасць

Настаўнік. Я прапаную вам задумацца: для Жэні Янішчыц «Пачынаецца ўсё з любові...». А як для вас: пачынаецца ўсё з любові?

Навучэнцы пішуць 4-5 сказаў на дадзеную тэму.

VII. Рэфлексія

Настаўнік. Сёння мы з вамі гаварылі пра паэзію. Я хачу, каб мы былі не толькі чытачамі вершаў, але і самі паспрабавалі скласці верш. Ён будзе не зусім звычайны. Гэта верш-сінквейн.

Навучэнцы складаюць сінквейн з ключавым словам «любоў».

Літаратура

1. **Беларуская літаратура:** вучэбны дапаможнік для 11 класа / пад рэд. З.П.Мельнікавай, Г. М.Ішчанкі. – Мінск, 2009.
2. **Гніламёдаў, У.** Ад даўніны да сучаснасці: нарыс пра беларускую паэзію / У. Гніламёдаў. – Мінск, 2001.
3. **Запрудский, Н. И.** Технология педагогических мастерских: учебно-методическое пособие / Н. И. Запрудский. – Мозырь, 2002.
4. **Технология педагогических мастерских на уроках русской литературы:** пособие для учителей учреждений, обеспечивающих получение общего среднего образования /авт.-сост. З. Н. Булахова. – Минск, 2007.
5. **Янішчыц, Я.** Пачынаецца ўсё з любові... / Я. Янішчыц. – Мінск, 2008.
6. **Янішчыц, Я.** У шуме жытця святла / Я. Янішчыц. – Мінск, 1988.
7. **Яфімава, М.** Будзе вечна бліжкім рэхам звінец твой голас малады! / М. Яфімава // Бібліятэка прапануе. – 2003. – № 6. – С. 14–17.